

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ'NİN AĞIZ ARAŞTIRMALARINDAKİ YERİ

Ataturk University's Place in Dialect Researchs

(Makale Geliş Tarihi: 27. 04. 2018 / Kabul Tarihi: 01. 06. 2018)

Kâzım KÖKTEKİN*

Öz

Türkçenin dil alanlarından biri olarak karşımıza çıkan ağız araştırmaları, kültürlerin dil aracılığıyla sonraki nesillere aktarımında önemli bir sorumluluk yüklenmektedir. Çeşitli bölgelerde derlenen metinlerde yöre halkının yaşantıları, etnografyası, dilleri, sanat ürünleri, folkloru, gelenek ve görenekleri ana hatlarıyla saptanarak ve bu kültür unsurlarının bir sonraki nesillere aktarımı sağlanmaktadır. Bu çalışmada ağız araştırmalarının öneminden bahsedilerek Atatürk Üniversitesi'nde ağız araştırmaları üzerinde yapılan mezuniyet tezleri; dil haritası ile ilgili olanlar, meslek dili ile ilgili olanlar, fonetik ile ilgili olanlar, sentaksla ilgili olanlar, sözlük çalışması şeklinde olanlar ve doğrudan ağızla ilgili olanlar şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutularak dikkatlere sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ağız Araştırmaları, Atatürk Üniversitesi, Mezuniyet Tezleri.

Abstract

The dialect studies as one of the language fields of Turkish have an important responsibility to transfer the cultures to the next generations through language. In the texts compiled in various regions, the experiences of local people, ethnographies, language, art products, folklore, traditions and customs are determined with the main lines and these cultural elements are transferred to the next generations. In this study, the importance of dialect studies are mentioned and graduation theses on dialect studies at Ataturk University are presented by categorizing them as those related to language mapping, those related to professional languages, those related to phonetics, those interested in syntax, those in dictionary work, and those directly related to the dialect.

Keywords: Dialect Studies, Ataturk University, Graduation Thesis.

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; *Prof. Dr. Ataturk University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature, koktekin@atauni.edu.tr*, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8769-0013>

Giriş

Bir yazı dilinin sınırları içinde bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliği olarak bildiğimiz ağız terimi (Türkçe Sözlük, 2005: s. 34) terim sözlüklerinde şöyle belirtilir: “Bir dilin veya bir lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri” (Korkmaz, 1992: s.11-12); “Bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların her biri” (Vardar, 1988: s. 14); “Bir dilin, lehçeler içinde ses, yapı ve anlam bakımından bazı ayrılıklar içeren halkın konuştuğu değişik biçimi. Halk dilinin daha küçük ayrılıklar gösteren, belli yerleşim bölgelerine ve kişilere has olan şekli” (Topaloğlu, 1989: s.11).

Türkçe için ağız bilim araştırmaları Divanü Lügâti't-Türk (1072-1074) adlı muhteşem eserin yazarı, büyük Türk dilcisi Kaşgarlı Mahmud'a kadar götürülmekle birlikte, Anadolu ağızları ile ilgili çalışmaların ilki 1867 yılında yapılmıştır. A. Maksimov, *Hüdavendigar ve Karamanlı ağızlarıyla ilgili çalışmasıyla* Anadolu ağızları üzerine çalışmaları başlatmıştır. Başlangıçta, yabancı araştırmacıların Anadolu ağızlarıyla ilgili çalışmalar yaptığını görüyoruz. Bunlar arasında J. Thury, İ. Kunos, M. Hartmann, M. Rasanen, J. Deny, T. Kowalski, K. Foy adlarını sayabiliriz. İlk çalışmaları yapanlar arasında az da olsa yerli araştırmacılar da vardır: Balkanoğlu, Balhasanoğlu gibi. 1940 yılına kadar yapılan çalışmalar daha çok çeşitli konular hakkında yazılmış olan makalelerdir. Asıl verimli çalışmalar 1940 yılından sonra başlar. 1940 yılından sonra yerli araştırmacıların da ağız çalışmalarına değindiğini görmekteyiz. (Korkmaz, 1995: s. 199). İlk olarak metin derleme şeklinde olan çalışmaları daha sonra metinlerle birlikte incelemeler takip etmiştir.

Yerli araştırmacılar açısından baktığımızda Ahmet Caferoğlu, Anadolu ağızları ile ilgili çalışmaların öncülüğünü yapmıştır. Caferoğlu, bir taraftan metin derlemeleri yaparken diğer taraftan da ağız konuları hakkında çeşitli makaleler yazmıştır. Caferoğlu, Türkiye'nin hemen her tarafını kapsayan yaklaşık 20 yıl metin derleme faaliyetini sürdürmüş ve bunun neticesinde de dokuz ciltlik bir metin külliyatını ortaya çıkarmıştır.

İstanbul Üniversitesi ile başlayan ağız araştırmalarına, ülkemizin dört bir tarafında açılan üniversitelerde devam edilmiş; çok sayıda doçentlik, doktora, yüksek lisans ve lisans tezi hazırlanmıştır.

Anadolu'da konuşulan Türkçe, zaman içinde farklı ağızlara ayrılmıştır. Bu ağızlardan biri olan Erzurum ağızıyla ilgili bildiğimiz ilk çalışma Abdî-i Karahisarî'nin Lehçe-i Erzurum adlı eseridir. 8 yaprak ve 148 beyitten oluşan bir sözlüktür (Gülensoy, Alkaya, 2003: s.19). 1904 yılında, Keleti Szemle dergisinin V. cildinde Necib Asım Yazıksız, Balhasanoğlu takma adıyla “Dialecte turc d'Erzurum” başlıklı, yukarıda adı geçen Lehçe-i Erzurum adlı eserden yararlanarak hazırladığı bir yazı yayımlamıştır (Olcay, 1966: s. 13).

Atatürk Üniversitesi açılmadan önce Bahaddin Ögel'in Erzurum ağızıyla ilgili küçük bir denemesinin olduğunu bilmekteyiz. Atatürk Üniversitesi'nin açılmasıyla bölge ağızlarıyla ilgili araştırmalara ağırlık verilmiş; bir kısmı Erzurum'a yakın pek çok il, ilçe, kasaba ve köy ağızları üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Selahattin Olcay, sadece Erzurum il merkezinde oturan yerli halkın ağız özelliklerini kapsayan *Erzurum Ağızı ve Doğu Trakya Yerli Ağızı* adlı çalışmasını Erzurum'da bulunduğu yıllarda hazırlamış ve her iki çalışmayı da 1966 yayımlamıştır. Efrasiyap Gemalmaz, 1973 yılında Erzurum ilinin tamamının ağız özelliklerini içine alan *Erzurum İli Ağızları* adlı doktora çalışmasını yapmıştır. Efrasiyap Gemalmaz'ın doktora tezinin 1975'te birinci, 1995'te de ikinci baskısı yapılmıştır. Efrasiyap Gemalmaz'ın bu çalışması, özellikle yüksek lisans, doktora ve doçentlik çalışmalarına model olabilecek çok değerli bir çalışmadır.

Turgut Günay, *Rize İli Ağızları* adlı doktora tezini 1978; Turgut, Acar, Artvin ve Yöresi Ağızları (Basılmamış Doktora Tezi), 1972; yine Turgut Acar, Gümüşhane ve Yöresi Halk Ağızları adlı doçentlik için hazırladığı tezini, 1982 yılında Erzurum'da tamamlamıştır. Ahmet B. Ercilasun, Kars ili ve yöresi ağızlarını içine alan (Kars İli Ağızı, Erzurum, 1971) iki ciltlik doktora tezi hazırlamıştır. Ercilasun'un çalışması *Kars İli Ağızları Ses Bilgisi* adıyla 1983'te yayımlanmıştır. Selahattin Olcay, Ahmet B. Ercilasun ve Ensar Aslan tarafından hazırlanan ve 1976'da Türk Dil Kurumu tarafından basılan *Arpaçay Köylerinden Derlemeler* adını taşıyan çalışma da yine Erzurum'da Atatürk Üniversitesi bünyesinde yapılmıştır. Erzincan ve yöresiyle ilgili ağız çalışmasını Mukim Sağır yapmıştır. Sağır'ın doktora tezi olarak hazırladığı çalışma *Erzincan ve Yöresi Ağızları İnceleme-Metinler-Sözlük* adıyla Türk Dil Kurumu tarafından 1995'te yayımlanmıştır. Tülay Kuzu, *Kayseri Pınarbaşı Yöresinde Yaşayan Adıgelerin Dili Üzerine Bir Araştırma* adlı yüksek lisans çalışmasını Erzurum'da, 1997 yılında bitirmiştir. Atatürk Üniversitesi mensubu pek çok akademisyen, ağız bilimiyle ilgili çok sayıda makale yayımlamışlardır.

Köklü bir kurum olan Atatürk Üniversitesi'nde kuruluşundan bu yana ağız, folklor, etnografya, gelenek-görenek ve çeşitli inanışlarla ilgili yüzlerce mezuniyet tezi yapılmıştır. Yapılan çalışmaların bir kısmı sadece derleme, bir kısmı ise hem derleme hem de inceleme biçimindedir. Halk edebiyatı tezleri masal, hikâye, efsane, mani, türkü, ağıt, folklor, etnografya gibi konuları içerir. Üniversitelerde hazırlanan mezuniyet tezlerinin ağız bilimiyle ilgili pek çok çalışmada kaynak olarak kullanıldığını görüyoruz.

Atatürk Üniversitesi'nde ağızlarla ilgili olarak yapılan mezuniyet tezlerini birkaç başlık altında toplamak mümkündür:

Dil haritası ile ilgili olanlar

AKGÜN, Aliye, Halk Arasında Kullanılan, Lüğatlere Geçmemiş Kelimelerin Dil Haritası B, Erzurum, 1988.

- BULUT, Asım, Halk Arasında Kullanılan, Lüğatlere Geçmemiş Kelimelerin Dil Haritası C, Erzurum, 1988.
- ELBÜKEN, Figen, Halk Arasında Kullanılan, Lüğatlere Geçmemiş Kelimelerin Dil Haritası H, Erzurum, 1991.
- SÜTLÜOĞLU, Elmas, Halk Arasında Kullanılan, Lüğatlere Geçmemiş Kelimelerin Dil Haritası D, Erzurum, 1988
- TAN, Nihal, Halk Arasında Kullanılan, Lüğatlere Geçmemiş Kelimelerin Dil Haritası A, Erzurum, 1988.
- YÜCE, Nermin, Halk Arasında Kullanılan, Lüğatlere Geçmemiş Kelimelerin Dil Haritası Ç, Erzurum, 1988.

Meslek dili ile ilgili olanlar

- AKBEN, Mesut, Kahramanmaraş El Sanatları Dili, Erzurum, 1987.
- BİLMİŞ, Nusretin, Bursa'da Dokumacılık Dili, Derleme, İnceleme, Sözlük, Mez. Tezi, Erzurum, 1981.
- BULUT, Yıldız, Amasya İli ve Yöresi Halk El Sanatları ve Dili (Derleme-İnceleme-Sözlük), Erzurum, 1986.
- DOĞAN, Suna, Uşak İli ve Çevresi Kadın El Sanatları ve Terimleri, Erzurum, 1985.
- GENÇ, Hayati, Erzurum'da Faytoncuların Kullandıkları Eşya Adları ve Deyimleri, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- GÖLPINAR, Gönül, Manisa Yöresi Yemeklerinin Dili ve Terimleri, Erzurum, 1987.
- KARAHARMAN, Neşe, Eskişehir Bölgesi Çerkez-Tatar-Muhacir Yemeklerinin Dili ve Terimleri, Erzurum, 1987.
- KARAKAYALI, Tayfur, Terekeme Ağzında Eşya Adlarının Resimli, Fonetik ve Morfolojik İncelemesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- KOÇAK, Saadet, Kahramanmaraş Yöresi Yemeklerinin Dili ve Terimleri, Erzurum, 1987.
- KURDOĞLU, Selda, Van İli ve Yöresi Kadın El Sanatları ve Dil Terimleri (Derleme-İnceleme-Sözlük), Erzurum, 1985.
- LOĞOĞLU, Serpil, Dokumacılık ve El Sanatları (Derleme-İnceleme-Sözlük), Erzurum, 1987.
- SEÇKİN, Hasan, Şifalı Bitkilerden Yapılan İlaçlar, Yemekler, Boyalar ve Bunlarla İlgili Dil Terimleri, Erzurum, 1987.
- ŞENGÜL, Abdullah, Olur'da Dokumacılık Dili (Derleme-İnceleme-Sözlük), Mez. Tezi, Erzurum, 1984.
- TEMİZ, Murat, Erzurum Sanatkârları Tarafından Kullanılan Âlet ve Eşyalarla İlgili Kelimeler, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- YILDIRIM, Yasemin, Dokumacılık ve El Sanatları (Derleme-İnceleme-Sözlük), Erzurum, 1987.

Fonetikle ilgili olanlar

- AKSOY, Mesut, İğdır (Kars) Şive Ağızlarından Derlenmiş Metinler Üzerinde Fonetik Araştırması, Mez. Tezi, Erzurum, 1967.
- BUDAK, Aydın, Erzurum Ağzında “k, g”/ “ç, c” Değişmesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1967.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, Erzurum Ağzından Bir Konuşma Üzerinde Sesbilgisi Yönünden Araştırma, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- KAÇAR, Selahattin, Emirdağ ve Çevresi Ağızlarının Fonetik Yapısı, Erzurum, 1989.
- KAYAER, İkrım, Erciş (Van) Ağzında Bir Hikâye Üzerinde Sesbilgisi Yönünden Bir Araştırma, Mez. Tezi, Erzurum, 1974.

Sentaksle ilgili olanlar

- ÇOLAK, Kuddusi, Sivas İli Gürün İlçesi Ağzında Sentaks, Mez. Tezi, Erzurum, 1995.
- YILMAZ, Hülya, Ahmet Caferoğlu Kastamonu Vilayeti Ağzı Sentaks İncelemesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1996.

Sözlük çalışması biçiminde olanlar

- AYBİRDİ, Fatma, Tanıklarıyla Kars Arpaçay, Çıldır Ağızları Sözlüğü A-I, Mez. Tezi, Erzurum, 1997.
- BACAĞ, Ayhan, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Anadolu Ağızları Tezlerinin Ortak Sözlüğü, Erzurum, 1983.
- AYDIN, Ülkü, Tanıklarıyla Erzurum Ağzı Sözlüğü, Mez. Tezi, Erzurum, 1996.
- CANBAZ, Selamettin, Tanıklarıyla Denizli Ağzı Sözlüğü, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- DUMLU, Nurcan, Tanıklarıyla Erzurum Ağzı Sözlüğü T-Z, Mez. Tezi, Erzurum, 1996.
- GÜROCAK Yalçın, Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi Üzerine Bir Araştırma, Mez. Tezi, Erzurum, 1968.
- KAYA, Zülal, Tanıklarıyla Erzurum Ağzı Sözlüğü I-M, Mez. Tezi, Erzurum, 1996.
- KORKAR, Hasan, Ahmet Caferoğlu Anadolu Ağızları Sözlüğü, Mez. Tezi, Erzurum, 1997.
- REYHANLIOĞLU, Uğur, Ahmet Caferoğlu Anadolu Ağızları Sözlüğü G-Z, Mez. Tezi, Erzurum, 1996.
- SÜNBL, Süleyman, Tanıklarıyla Antalya/Serik Ağzı Sözlük Çalışması, Mez. Tezi, Erzurum, 1997.
- YILMAZ, F., Erzurum Ağzından Kelime Derlemesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1983.

Doğrudan ağızla ilgili olanlar

- AKKAYA, Fuat, Sivas-Gemerek Türmen Ağzı, (Mez. Tezi.), Erzurum, 1972.
- AKSOY, Avni, Sürmene (Trabzon) Ağzı (Fonetik ve Morfoloji) Mez. Tezi, Erzurum, 1963.

- AKSOY, Naki, Kandilli (Erzurum) Ağzı, . Tezi, Erzurum,1968.
- AKTAŞ, Mahmut, Söke (Aydın) Yörük Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum,1971.
- AKTAŞ, Zakir, Narman İlçesi Çavuş Köyü Ağzı, Erzurum, 1973.
- ALPER, Feridun, Narman (Erzurum) Yerli Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1971.
- ARIKAN, İrfan, Isparta İli Şarkikaraağaç İlçesi Yassıbel (Fele) Köyü Ağzı (Derleme-İnceleme-Sözlük-Harita), Erzurum, 1995.
- ARSLAN, Seyfi, İçel Ağzı Sözlüğü, Erzurum, 1997.
- ATÇI, Yılgör, Erzincan, Kemah, Refahiye Bölgelerinde Bir Dil Araştırması Mez. Tezi, Erzurum, 1969.
- ATEŞ, Zeki, Elazığ İli Maden İlçesi Ağzı. Mez. Tezi, Erzurum, 1975.
- AVŞAR, Suna, Ardahan (Kars)Yerli Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1970.
- AYHUN, Abdurrahim, Eskişehir Bölgesi Tatar Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1971.
- BAHÇE, Mesut, Elbistan (Maraş) Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum,1972.
- BAYRAKTAR, İlhan, Erzincan Merkez İlçesi Üzümlü Köyü Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- BAYRAM, İbrahim, Ağrı Eleşkirt İlçesi Merkez Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- BIYIK, Sıddık, İspir (Erzurum) ve Çevre Köylerinde Bir Dil Araştırması, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- BİLEN, Ahmet, Oltu (Erzurum)Ağzı Üzerinde Derleme ve İnceleme, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- BORUZA, Mehmet, Kayseri Hisarcık Kasabası Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1975.
- BÖLEN, İhsan, Tortum (Erzurum)Yerli Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum,1971.
- CAN, Ekrem, Erzurum Ağzından Derlemeler, Mez. Tezi, Erzurum,1973.
- CELEP, Ömer, Amasya İli Taşova İlçesi Çamköyü, Sepetlioba, Karabük, Dörtöl ve Yerkozlu Köyleri Ağzı Mez. Tezi, Erzurum, 1981.
- CEMİLOĞLU, Mustafa, Ilıca (Erzurum)Bucağının Güney Köylerinde Dil Araştırması, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- CEYLAN, Osman, Erzurum İspir İlçesi Hunut Bölgesi Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- ÇAĞDAŞ, Cafer, Şereflikoçhisar (Ankara)Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum,1975.
- ÇAĞLAR, Nevzat, Iğdır (Kars) Azerileri Üzerine Fonetik ve Morfolojik Bir İnceleme, Mez. Tezi, Erzurum, 1968.
- ÇEBİ, Yılmaz, Bulanık (Muş) Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum,1972.
- ÇELİK, Selahattin, Sarıkamış'ın Eşme Çayır Köyünden Halk Edebiyatı ve Dil Derlemeleri, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- ÇETİNKOL, Şenol, Dinar (Afyon) Türkmen Ağzı (İnceleme-Metin-İndeks), Mez. Tezi, Erzurum, 1971.
- DELİGÖZ, Haydar, Gümüşhacıköy (Amasya) Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- DEMİRCİ, Necati, Sarıkamış (Kars) ve Yöresi Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1971.
- DEMİR, Salim, İspir (Erzurum) İlçesinin Norgâh Bucağı Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1971.
- DEMİRDÖĞEN, Muzaffer, Erzincan Merkez İlçesi Yeşilçay Köyü Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1975.
- DEMİREL, Tuncer, Iğdır (Kars) Azeri Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1970.

- DENGİZ, Mesut, Havza (Samsun) Ağız, Mez. Tezi, Erzurum,1974.
- DİLBİR, Hamit, Araklı (Trabzon) Kıyı Köyleri Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- DURUSUN, Yasin, Şenkaya/Turnalar Köyü Halk Ağızından Derlemeler, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- DÜNDAR, Sabahattin, (Kars) Manzum Metinlere Göre Terekeme Ağız (İnceleme-Derleme), Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- DÜRÜST, Mustafa, Bafra (Samsun) Gazibeyli Ağız (Derleme-İnceleme-Sözlük), Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- EKİN Mustafa, Manisa Bölgesi Yörükleri Üzerine Bir Dil Araştırması, Mez. Tezi, Erzurum, 1960.
- EKİNCİ, Samet, Kars Terekeme Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1971.
- ERER, Birgül, Gedik Köyü (Bayramiç-Çanakkale) Ağız İncelemesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1987.
- ERGİN, Mehmet, Antalya İli Gazipaşa İlçesi Esenpınar Köyü Ağızının Dil Özellikleri, Mez. Tezi, Erzurum, 1987.
- ERTAN, Mahmut, Kıbrıs Baf Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- FİDAN, Hasan, Gördes-Bayat Köyü Ağız (Metin-İnceleme-Sözlük), Erzurum, 1984.
- FURTUN, Fulya, Ordu İli Merkez Ağızları, Mez. Tezi, Erzurum,1972.
- GENÇ, Boran, Taşeli Platosu Silifke Bölgesi Türkmen Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- GİRGİN, Dilaver, Demirci Ağızının Fonetik ve Morfoloji Yönünden İncelenmesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1968.
- GÖKTAŞ, Mustafa, Göksu Vadisi (Silifke) Yerleşik Yörük Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1971.
- GÖREN, Hasan, Gürün (Sivas)Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- GÜRBÜZ, M. Kemal, Tarsus-Namrun Ağız, Mez. Tezi, Erzurum,1972.
- GÜVEN (Akyiğit), Mehmet, Kadirli (Adana) Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- İNCİ, Cemal, Taşlıçay (Ağrı) Terekeme (Karapapak) Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- İPEK, Murat, Tokat İli Turhal İlçesi Üçgözen Köyü Yumuk Ağız (İnceleme-Derleme-Metin-Lügatçe), Erzurum, 1983.
- KAÇAR, Hasan, Görele (Giresun) Çevre Köyleri Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- KARA, Yalçın, Keşap (Giresun) Ağız, Mez. Tezi, Erzurum,1972.
- KARABÖRK, Kâmil, Kösepınarı Köyü (Kadirli/Adana) Ağız İncelemesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1987.
- KARACA, Neşe, Hatay Yöresi Yemekleri ve Ağız, Erzurum, 1987
- KARAKAŞ, Cevat, Erzincan'ın Çağlayan İlçesine Bağlı Değirmenköy, Yalınca ve Ortaköy Bölgesi Ağızları, Mez. Tezi, Erzurum,1973.
- KARAL, Fatma, Taşeli Platosu Silifke Bölgesi Türkmen Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- KARPUZ, H. Ömer, Sivas İli Gürün İlçesi Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1981.
- KAYA Namık Kemal, Arpaçay (Kars) Yerli Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.

- KAYA, Nurşen, Posof (Kars) Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- KAYA, Oktay, Kars Terekeme Ağzı (Fonetik ve Morfolojik İnceleme), Mez. Tezi, Erzurum, 1974.
- KAYA, Turhan, Erzurum Tortum İlçesi Kisha Köyü Ağzı (İnceleme-Derleme-Dizin), Mez. Tezi, Erzurum, 1974.
- KAYABAŞ, Ayşe, Şarkıkaraağaç (Isparta) Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1980.
- KAYMAK, Muhammed, Elazığ Merkez İlçesi Kögank (Güntaşı) Köyü Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1978.
- KAZAK, Yener, Kars Merkez Ağzı (Azeri Grubu), Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- KILIÇARSLAN, Rüştü, Bir Halk Hikâyesinde Gümüşhacıköy Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1970.
- KOCADELİOĞLU, Bülent, Aydın İli Karacasu Kazasına Bağlı Yenice Nahiyesi Ağız Hususiyetleri Üzerine Bir İnceleme, Mez. Tezi, Erzurum, 1983.
- KÖKSAL, Ali, Tercan ve Çayırılı (Erzincan) Bölgelerinde Bir Dil Araştırması, Mez. Tezi, Erzurum, 1969.
- KUK, Haydar, Rize Ağzı Üzerinde Derleme-İnceleme, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- KULA, Cemal, Kayseri Avşarlarının Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1969.
- KUMTEPE, Hidayet, İğdır (/Kars) Yöresi Azeri Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1968.
- KÜÇÜK, Ayşe, Silifke (İçel) Bölgesi Göçmen Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- KÜÇÜK, Yaşar, Tirebolu (Giresun) ve Çevre Köyleri Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1974.
- MERCAN, Ergül, Artvin Bölgesi Göçebe Ağzı Üzerine Bir Dil Çalışması, Erzurum, 1986.
- NARİN, Feridun, Bayburt Halk Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1968.
- OKTAY, Abdullah, Kars-Tuzluca Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1968.
- ONARAN, Hüseyin, Antalya-Korkuteli İlçesi Yazır Köyü Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- ÖCAL, Cemal, Gelendost (Isparta) Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1981.
- ÖCAL, Tümay, Şenkaya (Erzurum) İlçesi Kömürlü Bucağı Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- ÖĞREN, Hasan, Gürün (Sivas) Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- ÖKTEM, Hasan, Drama Köyleri Ağzı, Mez. Tezi, Erzurum, 1974.
- ÖNAL, T. Altan, "Teneke" Adlı Bir Hikâye Kitabında Halk Konuşma Dilinin İzleri, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- ÖZBAY, Murat, Konya Ereğlisi Ağzı (Derleme-İnceleme-Sözlük), Mez. Tezi, Erzurum, 1984.
- ÖZDEMİR, Muammer, Esendere (Badıcivan) Köyü Ağzı ile Erzurum Merkez Ağızlarının Karşılaştırılması, Mez. Tezi, Erzurum, 1970.
- ÖZDEN, Seyit, Gesi (Kayseri) Ağzı (İnceleme-Derleme-Sözlük) Mez. Tezi, Erzurum, 1974.
- ÖZDİL, Yasin, Develi (Kayseri) Ağzı Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- ÖZONUR, Adnan, Ovacık (Tunceli) Ağzı Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- PAÇACIOĞLU, Burhan, Sivas Ağzı Mez. Tezi, Erzurum, 1971.

- PARLAR, Mustafa, Kayseri Yerleşik Türkmen Ağız İncelemesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1970.
- PARMAKSIZOĞLU, İlhami, Erzincan Merkez İlçesi Dereyurt Köyü Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- PEKOL, Demir, Muş Yerli Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1969.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Egemen, Osmaniye İli Kadirli İlçesi Değirmendere Köyünün Metinlerle Ağız Özellikleri Açısından İncelenmesi, Erzurum, 2005.
- SAGIR, Mukim, Erzincan Pişkidağ, Karakaya, Bayırbağ Köyleri ile Üzümlü Bucağında Bir Dil Araştırması, Mez. Tezi, Erzurum, 1966.
- SAMI, Hasan, Kıbrıs-Limasol Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- SEVİŞ, Ömer, Ağrı İli Eleşkirt İlçesi Uzunyazı Köyü (Ahıska) Muhacirleri Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- SONYOL, Koray, Arpaçay (Kars) Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1971.
- ŞAN, M. Mutlu, Mut (İçel) Karacaoğlan Yöresi Yörükleri Üzerine Bir Ağız İncelemesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1971.
- ŞAPHANELİ, Yalçın, Trabzon Merkez Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- TAN, Sevim, Hopa (Artvin) Kıyısı ve Köyleri Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- TANRIVERDİ, İzzet, Ağrı-Doğubayazıt İlçesi Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- TAŞELİ, Hüseyin, Anamur (Antalya) Bölgesi Yerleşik Yörükleri Üzerine Bir Ağız İncelemesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1969.
- TEKİN, Necdet, Aydın Ağız (İnceleme-Derleme-Sözlük), Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- TOKGÖZ, Zeki, Sarıkamış (Kars) Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1969.
- TOPARLI, Recep, Sivas-Merkez İlçesi Küllük Köyü Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
- TÜRKATALAY, Remzi, Kars-Digor İlçesi Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- TÜRKÖZÜ, Nevzat, Van İli Merkez Ağızları, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.
- ULUSOY, Mustafa, Erzurum-Horasan Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- UYGUR, Sinan, Artvin İlinin Sarıbudak (Melo) Köyünün Ağız, Erzurum, 1997.
- UZLU, Ömer, Akçaabat (Trabzon) Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1969.
- VURAL, Mehmet, Olur Göçebe Ağızları (Metinler-İnceleme-Sözlük), Erzurum, 1984.
- YAKAR, Sami, Magosa-Karpaz Bölgesi Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1987.
- YALÇIN, Alp Ölmez, Şenkaya (Erzurum) Türkmenleri Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1968.
- YALÇIN, Oktay, Gemerek-Sivas Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1971..
- YILDIZ, Ali İhsan, Of (Trabzon) Çataldere Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1979.
- YILDIZ, Ömer, Nevşehir ve Yöresi Ağızlarında Mahalli Ek ve Kelimeler Mez. Tezi, Erzurum, 1968.
- YILMAZ, Fahri, Artova (Tokat) İlçesi Dil Özellikleri, Mez. Tezi, Erzurum, 1983.
- YILMAZ, İsmail, (Sarıoğlan-Kayseri) Küpeli Köyünde Halk Edebiyatı ve Dil Derlemeleri, Mez. Tezi, Erzurum, 1973.
- YILMAZ, İsmet, Rize-Gündoğdu Ağız, Mez. Tezi, Erzurum, 1972.

- YILMAZ, Naif, Muş Malazgirt Ağızları, Mez. Tezi, Erzurum, 1976.
YORGUN, Ömer, Aydın/Çine Akçaova Ağız İncelemesi, Mez. Tezi, Erzurum, 1983.
YURTSEVEN, Sedat, Hanak Türkmenleri Ağızı, (Metin-İnceleme-Sözlük), Mez. Tezi, Erzurum, 1970.
ZEYTİN, Mehmet, Şalpazarı (Trabzon) Ağızı, Mez. Tezi, Erzurum, 1974.
ZOR, Himmet, Tuzluca (Kars) Azeri Ağızı, Mez. Tezi, Erzurum, 1971.

Sonuç

Standart dille ağız arasındaki farklılıklar çoğunlukla ses seviyesindedir. Bölgeden bölgeye değişmekle birlikte sözcük seviyesinde farklılıklara da rastlanabilir. Ancak, bu farklılıkların anlaşmayı etkilemeyeceği gibi öğrenilmesi de gerekmez.

Zamanla, Anadolu ağızlarındaki ses ve sözcük seviyesindeki farkların azalması, hatta bazı bölgelerde tamamen standart dille ağız farkının ortadan kalkması söz konusu olabilecektir. Artan göç, kentleşme, ortaöğretim ve yükseköğretim görenlerin oranının artması, öğretimin yaygınlaştırılması, gezi imkânlarının giderek artması, sanayileşme, kitle iletişim araçlarının etkisi gibi çeşitli etkenler ağız farklarını azaltacak; ağız özellikleri ile konuşanların sayısında azalmaya sebep olacaktır. Ancak ağızlar canlılıklarını devam ettirecektir.

Ağızlarla ilgili araştırmaların bazı bölgelerde bir hız kazanması ve yapılan çalışmaların yayımlanmasında bir artış olduğu gözlemlense de, merhum Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun 1948 yılında "Bugün, büyüklü küçüklü bütün medenî milletler kendi ağızlarını derleyip, coğrafik dil haritalarını yayınladıkları hâlde, bizde bu saha, lüzumsuz bir şey gibi unutulmuş ve geride bırakılmıştır." biçimindeki tespitinin hâlâ geçerliğini koruduğunu düşünüyorum. Derlenen metinlerle derleme yapılan yöre halkının yaşantıları etnografyası, dilleri, sanat ürünleri, folkloru, gelenek ve göreneklere en azından ana hatlarıyla saptanmış oluyor ve bunlar nesilden nesile aktarılıyor.

Ülkemizin her bölgesinin çok değerli ağız malzemesine sahip olduğu açık bir gerçektir. Derleyicilerini bekleyen bu malzemenin değerini bilmemiz gerekiyor. Caferoğlu'nun 60 yıl önce derlediği malzeme gün geçtikçe nasıl değerlendirilirse, günümüzde derlenip yayımlanacak veya arşivlenecek olan malzeme 50-60 yıl sonra o kadar değerli olacaktır. Bir an önce, kurum ya da kurumların ulusal çapta yapacağı büyük projelerle ülkemizin ağız, folklor ve etnografya malzemesinin derlenip arşivlenmesi veya yayımlanması gerektiğini düşünüyorum. Aksi hâlde, içinde bulunduğumuz iletişim çağının insanları akıl almaz bir biçimde etkilediği düşünülürse, kültürel değerlerimizin yok olma ile karşı karşıya kalacağı unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Gülensoy, Tuncer, Alkaya, Ercan. (2003). *Türkiye Türkçesi Ağzları Bibliyografyası, 2. Baskı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C: 2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Olçay, Selahattin. (1966). *Erzurum Ağız İnceleme-Derleme-Sözlük*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Topaloğlu, Ahmet. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş. Yayınları.
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vardar, Berke. (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Tanıtım Basımevi Yayınları.